

Tina Kogovšek

Karl H. Müller, Niko Toš: Naproti novim oblikam družboslovja: družboslovne raziskave v kontekstu Znanosti 2.0 in družb tveganja, RISC. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2021 (e-knjiga). 264 str., (ISBN 978-961-235-959-1), prost dostop

Zbirka besedil pod naslovom *Naproti novim oblikam družboslovja* je slovenski prevod monografije, ki je v angleščini izšla leta 2012 pri založbi Echoraum z Dunaja, pet od osmih poglavij pa je predhodno že bilo objavljenih tudi v recenziranih znanstvenih revijah. Kot uvodoma k slovenski izdaji monografije pravi slovenski soavtor, dolgoletni vodja Centra za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij ter profesor na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani Niko Toš, naj bi knjiga spodbujala nove, širše in kompleksnejše zasnove znanstvenega raziskovanja, pri tem pa se osredotoči na sociološko empirično raziskovanje tipa družboslovna anketna raziskava. Monografija je nastala kot nasledek (samo)kritičnih razmislekov in na osnovi lastnih dolgoletnih, bogatih izkušenj obeh avtorjev z raznolikimi tovrstnimi raziskavami v njihovih znanstvenoraziskovalnih okoljih. Med temi so tako domače nacionalne (npr. SJM) kot priznane mednarodnoprimerjalne raziskave (npr. ESS, ISSP, Share, EVS, WVS). Tovrstne raziskave so se in se v svojih zasnovah vedno morajo prilagajati spreminjajočim se družbam, kar ima tako ožje metodološke posledice (spremembe v motiviranosti anketirancev za sodelovanje, problem zagotavljanja reprezentativnih vzorcev itd.) kot tudi širši družbeni kontekst (npr. hitri, globoki premiki v strukturah sodobnih družb, tehnološki razvoj, predvsem sodobnih informacijsko-komunikacijskih tehnologij itd.). Nekoliko ožje so besedila nastala v kontekstu oblikovanja metodološko ene najbolj dodelanih mednarodnoprimerjalnih družboslovnih raziskav, že omenjene Evropske družboslovne raziskave (angl. *European Social Survey* – ESS).

Monografija je osredotočena na tri glavne teme, organizirane v štiri dele, ki si sledijo od splošnejših k bolj konkretnim vsebinam. Prva tema v prvem delu (prvo poglavje) je razmislek o prehodu celotnega področja znanosti iz tradicionalne konfiguracije, poimenovane Znanost 1.0 (od nastanka znanstvenega pristopa v 16. stoletju do obdobja med letom 1900 in 1950), v nastajajoči kompleks Znanosti 2.0 (od leta 1950 dalje). Če naštejemo le nekaj značilnosti prvega in drugega obdobja, so za Znanost 1.0 na primer značilni večja ločnica med odkritji in njihovimi aplikacijami, relativna zaprtost v ožje disciplinarne okvire in s tem homogenost raziskovalnih skupin, v večji meri notranji nadzor nad kakovostjo. Za Znanost 2.0 pa so bolj značilni večja povezanost med odkritji in aplikacijami, večja odprtost ter inter- in transdisciplinarnost ter večja samorefleksivnost, družbena odgovornost in širši, tudi zunanji kriteriji presoje kakovosti. Poglavje obravnava dolgoročno evolucijo znanosti, se nato osredotoči na sistem znanosti med letoma 1900 in 1950, stanje stvari v času nastanka monografije leta 2012 ter poskuša predvidevati prihodnji razvoj znanosti v obdobju med 2050 in 2100. V zaključku av-

torja svoje razmisleke s spletno anketo preverita še na vzorcu strokovnjakov s področja preučevanja znanosti kot sistema. Pri tem ves čas kritično reflektirata položaj in razvoj sodobnih družboslovnih ved in humanistike ter v kontekstu razvoja sistema znanosti iščeta možnosti njenega kvalitativnega preskoka v tem razvoju.

Druga tema v drugem in tretjem delu knjige se osredotoča na posledice prehoda iz Znanosti 1.0 v Znanost 2.0 za sodobno empirično kvantitativno usmerjeno družboslovje, pri čemer je drugi del zastavljen nekoliko bolj teoretsko epistemološko, tretji pa že išče bolj praktične, konkretnejše rešitve. Pri tem se avtorja v veliki meri opirata na sodobnejša spoznanja raziskovanja kognitivnih procesov in nevroznanosti. V drugem delu (drugo in tretje poglavje) tako ugotavljata, da je bilo tradicionalno anketno raziskovanje zgrajeno na predpostavkah Znanosti 1.0 ter je v tem okviru doseglo svoj vrhunec in tudi mejo. Na ozadju prehoda v Znanost 2.0 pa se postavlja vprašanje, kako snovati tovrstne raziskave v pogojih nove konfiguracije znanstvenega sistema (od njihove zasnovе in organizacije do zbiranja, urejanja in analize anketnih podatkov). V tretjem delu pa, kot rečeno, avtorja iščeta konkretne rešitve, predvsem v smeri vizualnega oblikovanja anketnih vprašalnikov (četrto poglavje) in širjenja možnosti sekundarne analize v smeri predlogov novih načinov primerjalne analize v pogojih omejene primerljivosti podatkov ali celo raziskav kot celot (njihove izvedbe itd.).

Tretja tema, z najbolj sociološkimi poudarki, predstavljena v četrtem delu knjige, se osredotoča na družbe tveganja in družbe RISC, kar je okrajšava za *Rare Incidences, Strong Consequences*, torej redki dogodki s hudimi posledicami, katerih značilnosti in procesi so predstavljeni v šestem poglavju (»družbe tveganja« Ulricha Becka bi torej lahko imeli za eno od bolj znanih ožjih konceptualizacij družb RISC). V tem kontekstu sledita še dva ključna vidika, ki ju avtorja ponazorita z mednarodnoprimerjalnimi anketnimi podatki. Eden je specifikacija osnovnih družbenih struktur sodobnih družb tipa RISC; ključno je vprašanje strukturiranja zaposlitve za polni delovni čas – ali sledi strukturi jedro/periferija ali klasični vertikalni organizaciji (sedmo poglavje). Vertikalni model družbene organizacije predpostavlja, da delovni procesi vodijo do vertikalne delitve na razrede oziroma sloje, pri čemer se te delitve pojavljajo že pri zaposlenih za polni delovni čas, druge družbene skupine pa temu modelu organiziranosti sledijo. Model jedro/periferija pa poskuša konceptualizirati v sodobnosti izrazitejši pojav vedno več perifernih skupin, ki poleg brezposelnih zajemajo tudi marginalno zaposlene, periferno samozaposlene, začasno zaposlene ipd., torej tiste, ki jih danes običajno nekoliko poenostavljeno imenujemo s pojmom prekarno zaposleni. Vertikalni razcep je v tem primeru med zaposlitvijo za polni delovni čas (jedro z razmeroma majhnimi razlikami znotraj tega jedra) in drugimi oblikami zaposlitve, vključno z brezposelnostjo (periferija z veliko vertikalno razdaljo do jedra). Primera anketnih raziskav v Sloveniji in Avstriji sicer potrđita prevlado klasičnega vertikalnega modela organizacije. Drugi vidik je povezava med družbeno neenakostjo in zdravstvenimi razmerami v osmem poglavju, v katerem avtorja razvijeta kompleksno novo metriko socioekonomskih tveganj in življenjskih možnosti na osnovi več različnih sodobnih življenjskih pogojev ter jo preučujeta v kontekstu sicer že znanih razmerij med stratifikacijo, družbeno neenakostjo in zdravjem (na podatkih več držav npr. ugotavljata povezanost zdravja z dohodki in izobrazbo).

Kljub temu da je izvirna monografija dejansko stara že več kot deset let, to ne zmanjša njene aktualnosti; še več, menimo, da se je njena aktualnost v teh letih še povečala in dodatno poudarila trende v razvoju znanosti, ki so se v tem vmesnem času še pospešili. Monografija je izrazito interdisciplinarno zastavljena, saj ne pokriva le ožjega področja družboslovne metodologije, ampak posega tudi na področja epistemologije, sociologije ter teorije, filozofije in zgodovine znanosti, ne le družboslovnih, temveč tudi naravoslovnih ved in v svojem prizadevanju išče tudi povezave med njimi. Kar se kaže danes še bolj izrazito kot v času nastanka besedil, je, da se bodo ob sodobnih izzivih človeške družbe (podnebne spremembe, digitalizacija, razvoj umetne inteligence itd.) in tudi skokovitem razvoju novejših področij, kot so npr. nevroznanost, biotehnologija itd., morale različne znanstvene discipline med seboj še bolj povezovati in sodelovati. Monografija sicer ni namenjena širši, ampak bolj specifično strokovni javnosti (ali kot omeni Toš, je bolj hermetično zastavljena), a to seveda ne zmanjšuje njene relevance, saj sili h kritičnemu razmisleku o sodobni empirični družboslovni znanosti v pogojih sodobnih družb (in ožje področja znanosti) ter išče nove, včasih drzne načine tega početja v prihodnosti.